

TOPLUMSAL DEĞİŞİM, KURUMLARDA YENİDEN YAPILANMA VE RUH SAĞLIĞI

Aysel IŞIK*, Deniz ÇALIŞKAN**

21. Yüzyıla girmekte olduğumuz şu günlerde, gelişmekte olan ülkelerde toplumsal değişme denildiği zaman öncelikle sanayileşme ve kentleşme gibi kavramlar akla gelmektedir.

Son 200 yılda sanayi devrimi diye bildiğimiz değişim sayesinde üretimin arttığı ve insanların refah düzeylerinin yükseldiği bir gerçektir. Bilimsel buluşların uygulamaya geçirilmesinden doğan teknoloji, toplumların yaşama biçimlerine etki etmiş, toplum yapısı temelden etkilenecek kırsal nüfus-kentsel nüfus oranları değişmiştir. Özellikle sanayileşme kırsal kesimlerden kentlere göçü zorunlu kılarak Türkiye gibi ülkelerde ekonomik, sosyal ve siyasi değişimleri zorlayan bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Kırsal kesimde makinalı tarım verimi artırırken insan gücü en aza indirgenmiş, aynı zamanda evlerde makinalaşma sonucu pekçok elektrikli ev aleti günlük yaşama girmiştir. Yaşam düzeyleri bu şekilde yükselirken, gelirin ülke düzeyinde eşit olarak dağıtılamaması, telefon, teleks, radyo, T.V. ve uydu lar sayesinde toplumlar arası hızlanan kültür alışverişleri toplumsal kurumlarda muhakkak ki değişim yaratmıştır. Toplum henüz temel olarak hazır olmadığı bir anda batıdan gelen hızlı teknik ve kültürel akımla karşı karşıya kalmış ve bunun olumlu yönleri yanında olumsuz yönlerinde etkisi

altında kalmıştır. Düşünce, inanç, değer yargı sistemlerindeki değişimler vb. gibi.

Öncelikle toplumu oluşturan en küçük birim yani ailenin değişime uğradığını, geniş ya da orta boy toprak mülkiyetine sıkı sıkıya bağlı olan, üç kuşağın birarada yaşadığı geniş ataerkil ailelerin çözülmeye başladığını görüyoruz. Anne baba ve çocuklardan oluşan aile sayısı artarken geniş ailenin sağladığı bazı sosyal destekler kaybolmaya başlamıştır. Aile içinde çocuklar hatta eşler daha özgürleşip baba otoritesi yine olmakla birlikte eski katı halinden kurtulmuştur. Evlilikler Medeni Kanunla resmi nikah haline dönüştürülmüş, erkek kadın ilişkileri uygarlaşmış, kadının aile ve toplumdaki konumu yükselmiştir. Çalışan kadın sayısındaki artış, çocukların bakımı, büyütülmesi ve eğitimi alanlarında sorunları artırmıştır.

Sağlık alanına baktığımızda ise; sanayileşme ile birlikte öncelikle büyük salgınlar yapan hastalıkların (çiçek, veba, kolera, sıtma gibi) büyük ölçüde kontrol altına alındığını, bazılarının kökünün kazıldığını görüyoruz. Yeterli ve dengeli beslenmenin sağlanması, sağlıklı bakım şartlarının oluşturulması gayretleri ile ölümler azalmış, yaşam süresi uzamıştır. Ancak bu gelişmeler sonucu ortaya çıkan "nüfus patlaması" bugün dünyanın önde gelen sorunu halini almış durumdadır.

Gelişmekte olan ülkeler ve bu arada Türkiye koşullarında kentleşme nedenlerine baktığımızda, bunları şu şekilde sıralayabiliyoruz:

* Prof. Dr. A.Ü. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Dr. A.Ü. Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

1- İtici nedenler: Tarıma yeni teknolojinin girişi, toprak yetersizliği, toprakların miras yolu ile parçalanması ve nüfus artışı.

2- İletici nedenler: Haberleşme ve ulaşım olanaklarının gelişmesi ve iyileşmesi köyden kente göçü kolaylaştırmıştır.

3- Çekici nedenler: İş olanakları sağlayan, sanayi ve hizmet kuruluşları genellikle kentlerde veya kentlerin çevresinde kurulmaktadır. Dolayısıyla bu kuruluşlar nerede olursa nüfus oraya akmaktadır. Ayrıca kentlerde elde edilebilen gelir köylerden yüksektir, kent yaşamı canlıdır, eğitim ve eğlence olanakları fazladır.

4- Siyasal nedenler: Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan beri sanayileşme, ulaşım, eğitim ve dış ilişkilerde benimsenen ve uygulanan politikaların kentleşmeyi özendirici olduğu bir gerçektir. Bu tüm toplumlar için aynı şekilde geçerli olabilmektedir.

Ancak gelişmiş ülkelerin aksine gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde kentleşmeye neden olan bu olgular çok önemli bir sorunu yani GECEKONU sorununu ortaya çıkarmıştır.

Gecekondu bölgelerinde yaşayan nüfus köylerden, kırsal kesimden şehirlere gelmiş olan nüfustur. Gene bu nüfus doğa ile devamlı temas halinde olan, sosyal bağların ve sosyal kontrolün daha kuvvetli olduğu bir çevreden gelmiş olan nüfustur. Dolayısıyla yeni çevrenin yaşam biçimine, hastalıklarına, davranış değişikliklerine karşı henüz korunma sistemini geliştirememiş haldedir. Kötü fizik şartlar ile karşı karşıyadır, kalabalık faktörü önplanda olduğundan özellikle solunum sistemi enfeksiyonları yaygındır. Bir yandan eğitim düzeyinin düşüklüğü diğer yandan ekonomik yetersizlikler aile yapısında çözümlere, cinsel suçların artmasına neden olurken işsizlerin, yardıma muhtaç kişilerin sayısında günden güne artış gözlenmektedir.

Bütün bu yetersizliklere bir de yüksek doğurganlığın da eklenmesi çok büyük boyutlar oluşturmakta, haliyle beden sağlığı ve ruh sağlığı etkilenmektedir. Şehir yaşamında tüm aile

bireylerinin çalışma zorunda olmaları aile içi bireyler arası iletişimi de etkilemektedir.

Kentleşme süreci içerisinde toplumun tüketim alışkanlıkları değişmekte, giderek artan cazibe unsurlarını elde etmek gayreti tasarruf meylini düşürmekte ve olumsuz ekonomik sonuçlar ortaya çıkarmakta ve ayrıca şehir yaşamı sundukları ile bunlara ekonomik nedenlerle ulaşamamanın getirdiği çatışmalar yaşanmaktadır.

Kentleşme arsa spekülasyonunu körüklemekte, ülke kaynaklarının önemli bir bölümü kent toprağına ve konuta yatırılmakta, böylece üretken alanlara yatırım azalmaktadır. Öte yandan hızlı kentleşmenin getirdiği nüfus yoğunluğu, gürültü, trafik, yeşil alanlarda azalma, hızlı çalışma temposu şehir insanının ruhsal yaşamında stres yapıcı etmenler olarak ortaya çıkmaktadır.

Köyden kente göçen insanları bekleyen bir diğer olumsuz etkende iki yaşam arasında farklılık gösteren değer yargı sistemleridir. Ne köyden tam anlamıyla kopabilmiş ne de şehre tam anlamıyla uyum sağlayabilmiş kişiler her iki topluma ait değer yargı sistemleri arasındaki farklardan bunalmakta ve bazı konularda (dini, ahlaki kurallar vb.) çatışmalar yaşayabilmektedirler.

Bu şekilde olumlu ve olumsuz yanları ile sanayileşme-kentleşme sayesinde gördüğümüz değişimler bizim hizmet bölgemiz olan Abidinpaşa Sağlık Grup Başkanlığı bölgesinde belirgin olarak yaşanmaktadır. Sağlık sorunları ve bu sorunlara çözüm yolları aramak amacı ile büyük bir kısmını gecekonduların oluşturduğu bu bölgede; bulaşıcı hastalıklar, ana ve çocuk sağlığı, kronik hastalar konularında yaptığımız çalışmaların yanısıra, akıl hastalıkları prevalans çalışması ve alkolizm prevalans çalışması ruh sağlığı alanında yapabildiğimiz çalışmalarımızdır.

1964 ve 1967 seneleri arasında yapılan akıl hastalıkları prevalans çalışmasında Abidinpaşa gecekondu bölgesinde psikozlar ileri yaşlardaki kadınlar arasında zeka geriliği ve epileptik sendromlar bütün yaş ve cins gruplarında dağılımı olarak tespit edilmiştir.

Henüz sonuçlandırmakta olduğumuz toplumda alkolizm prevalans araştırmasında ise düzenli içicilik gecekonduda apartman kesimine göre daha yüksek oranda bulunurken, gelir düzeyi yönünden incelendiğinde alkolü düzenli olarak içenler ve alkolikler ekonomik durumu daha düşük olan grupta daha yüksektir.

Dile getirmeye çalıştığımız tüm bu olumsuzlukların ülkemizde neler yarattığını bilebilmek için çalışmalarımız yetersizdir. Ruh

hastalıkları konusunda yeterli bilgi edinmek amacı ile toplum içi çalışmaların yaygınlaştırılması gerekirken bir yandan da topluma sağlık eğitimi yapılması gerekmektedir. Eğitim birinci basamak hizmet veren kuruluşlardan başlayıp dispanserler ve hastaneler tarafından desteklenmelidir.

Tespit edilebilen ruh hastalıkları kurumlarda tedavi edildikten sonra rehabilitasyon çalışmalarına önem verilmeli ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumlar oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

L. Wilensk H, Lebœaux CN, (1969) "Endüstriyel Toplum ve Sosyal Refah" Çeviren; Esin Aydar, Günseli Kuntbay, Ankara.

Yörükoğlu A, (1984) "Değişen Toplumda Aile ve Çocuk" Aydın Kitabevi. Ankara.

Kongar E, (1979) "Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği". Bilgi Yayınevi.

Baykan N, Sungur C, Bilgin Y, (1979), "Toplum Hekimliği". A.Ü. Tıp Fak. Yayını, Sayı: 379, 1979.